

Knud Rasmussen som Eskimo-Forsker.

Geografisk Tidsskrift, Bind 37 (1934)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0037-PDF/gto_0037_68681.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=68681>

pdf genereret den : 22/5-2008

Knud Rasmussen som Eskimo-Forsker.

Af Kaj Birket-Smith.

„Og aldrig fandt han ro siden, da han først havde hørt rygten om de nye mennesker“. Således fortalte den gamle Merqussâq om den store åndemaner, der havde ført sine stammefæller på den sidste, eskimoiske folkevandring fra Baffin Island til Grønland, og disse ord satte Knud Rasmussen som et motto over sin første Grønlandsbog, der netop fik titlen „Nye Mennesker“. For Knud Rasmussen blev de ikke blot motto til en bog, men til hele hans liv, til hans rejser i Grønland og til den lange færd, da han kørte sit hundespand norden om Amerika fra Hudson Bugten til Bering Strædet. Og alle hans bøger kunde med lige ret bære titlen „Nye Mennesker“.

Nye mennesker? Var da ikke Polar-Eskimoerne opdaget næsten hundrede år, før Knud Rasmussen kom til Thule? For så vidt skulde man synes, dette navn vilde være mere berettiget for nogle af de canadiske Eskimo-stammer, han besøgte; for selv om man kendte deres eksistens i forvejen, var i mange tilfælde alt sagt dermed. Dog var det også sådan, at der fra flere af disse amerikanske stammer forelå skildringer, ikke blot de gamle, klassiske beskrivelser fra rejserne til nordvest-passagen, men for enkeltes vedkommende endog virkelig betydelige, videnskabelige værker som Franz Boas', Jenness' og andres. Alligevel gjorde Knud Rasmussen dem i dybeste forstand til „nye mennesker“; selv Vest-Grønlanderne, som nu i to hundrede år har været uløseligt knyttede til os med stærke bånd, blev det, og dette er hans storhed.

Andre end han er kommet til Eskimoerne og har gerne villet forstå dem, og i bedste fald er resultatet blevet hæderligt — hæderligt og fladt; den dybt klingende undertone mangler, og den havde Knud Rasmussen.

For det første ejede han naturligvis fra barnsben den indtrængende forståelse, som et fuldkomment kendskab til sproget og alle dets afskygninger kan give. Grønlændere har fortalt mig, at hans bøger på grønlandsk er lige så store stilistiske mesterværker som hans danske bøger. Men sproget var endda kun en ringe del af hans betingelser for at forstå Eskimoerne. Mange danske, der som han er født og opdraget i Grønland, taler sproget lige så godt, som han gjorde. Men når han som dreng, sådan som han selv har fortalt det, løb fra præstegården i Jacobshavn og ned til Grønlænderhytterne med et halvt rugbrød og en håndfuld kaffebønner, da var det det mødrene blod, som kaldte. Derfor kom han aldrig til at se Eskimoerne, som vi andre trods alle anstrengelser må gøre det: udefra. Han oplevede dem indefra.

Hvad enten det drejede sig om Grønlændere eller Eskimoer i Canada og Alaska, kom han til dem som en af deres egne. De udfoldede deres sjæl for hans væsens storhed og varme, og til gengæld mødte han deres simple fortællinger om menneskelivet og dets kamp med de hemmelighedsfulde magter, deres vilde sagn og storladne digte med det åbne og forstående sind, som kun kan skyldes, at de i hans eget hjerte har rørt ved strænge, som klinger i harmoni dermed. Dette personlige forhold til stoffet, der gaar som en bærende strøm gennem alle hans værker, kan i øvrigt ikke beskrives, det må føles, og det forstås måske til fulde kun af den, der uden at eje hans forudsætninger alligevel har forsøgt at trænge ind i et primitivt folks tankegang og liv — ligesom man måske også selv skal have levet blandt Eskimoer med Knud Rasmussen for at fatte dybden af den tillid og respekt, han forstod at skabe omkring sig.

Men selvfølgelig — havde den grønlandske side af hans væsen været den eneste, så havde han aldrig nået, hvad han gjorde. Knud Rasmussen var også dansk og Eskimo-forsker. Han stod ikke blot med den hvide mands uddannelse, men også med hans vidt favnende udsyn og åndskraft, og når alt kommer til alt, var det de egenskaber, der dannede selve kernen i hans væsen. Den eskimoiske side var kun det middel, han benyttede; men den danske eller europæiske var selve kraften, både den, der drev hans hundespand fra stamme til stamme, og den, der lod ham trænge til bunds i det eskimoiske sind og dær lodde dybder som ingen før han.

Og idet han således samlede disse gamle sagn og forestillinger, disse i hvert fald i Grønland slidte traditioner, fornyede han dem ved at gøre dem tilgængelige for verden, så at han kunde tilegne sig dette lille digt, som han hørte ved Søndre Upernivik:

Jeg synger en lille sang,
en andens slidte, lille sang,
men jeg synger den som min egen,
min egen kære, lille sang.
Og således leger jeg
med denne slidte, lille sang,
idet jeg fornyr den.

Hvad har Knud Rasmussen da udrettet som Eskimo-forsker?

Hans forfatterskab er vidt spændende og mangfoldigt som et spejlbillede af hans egen rige sjæl, og samtidig nøje afstukket, fordi han var stor nok til at kende sin begrænsning. Det er vældigt ikke blot i sidetal, men også fordi det omfatter både skønliterære skitser, rejseskildringer, oversættelser af eskimoiske sagn og sange og strengt videnskabelige fremstillinger af eskimoisk religion og åndsliv — og det er begrænset, netop fordi det aldrig forlader det felt, han beherskede som ingen anden.

Kun ved to lejligheder er han i sine værker gået uden for Eskimoernes verden; men selv disse gange er han forblevet inden for polarområdet. Er det et tilfælde, at det netop er hans allerførste og hans sidste bog, det her drejer sig om? Den første, „Lapland“, er en ung mands hyldest til vinteren, til friluftslivet, strålende af friskhed, men endnu søgende, fordi han ikke har fundet sig selv. Den sidste er „Polarforskningens Saga“, en populær skildring, hvori han, der ellers selv udførte de bedrifter, han fortalte om, for engangs skyld er dykket ned i fortiden, har læst og samlet og derved på grundlag af sine egne vidt spændende erfaringer har skabt en lige så alsidig som forstående fremstilling af hele den indsats af mod og vilje, der dannede forudsætningen for og suppleringen af hans eget livsværk.

Disse to bøger indeslutter som en ramme et forfatterskab, der helt er viet Eskimoerne. Efter at „Lapland“ var skrevet, men endnu før den blev trykt, udkom resultaterne af hans overvintring blandt Polar-Eskimoerne med den Literære Grønlands-ekspedition, den blændende lille bog „Nye Mennesker“. Denne bog er Knud Rasmussen helt igennem — og hele Knud Rasmussen: kunstneren, den arktiske rejsende og forskeren. Her har han fundet tilbage og ind til Eskimoerne og dermed også til sig selv.

Linjen fortsættes videre i „Under Nordenvindens Svøbe“. Omgivelserne er her andre. Det er ikke det ramme, fremmedartede hedskab fra Kap York, som for første gang afspejler sig i et ungdomsblankt sind. Der er en både for Knud Rasmussen og os mere

hjemlig tone over billedet. Det er Vest-Grønland, der beskrives, brydningen mellem gammelt og nyt, eskimoisk og dansk, således som Knud Rasmussen var fortrolig med den fra barnsben. Det er „Koglerier fra gamle Dage“, der mødes med „Den store Vækkelse i Evighedsfjorden“, og åndelig talt midt imellem Polar-Eskimoerne og Vest-Grønlænderne står så skitserne fra de sidste beboere af Frederik VI Kyst, som et par år i forvejen havde forladt deres hjemstavn for at bosætte sig ved Kap Farvel og modtage dåben.

I det sidste af disse mere skønliterært prægede værker, „Foran Dagens Øje“, vendte han tilbage til Polar-Eskimoerne, som han i de mellemliggende år var kommet i stadig inderligere forbindelse med og nu stod iblandt med manddommens og stammefællesskabets autoritet. Siden denne bog udkom, har han i ny og næ fundet tid til nye småskitser af Eskimo-livet, men aldrig til at samle dem til et hele. Det vilde være synd, om dette ikke skete nu.

Denne fase af Knud Rasmussen's forfatterskab griber således ind over, men afløses dog stort set af rejsebeskrivelsernes periode. „Min Rejsedagbog“ er den beskedne titel på beretningen om Første Thule-ekspedition, en ung, fanden-i-voldsk galopade tværs over indlandsisen, udført med en dristighed, der for alle andre vilde have været en dumdristighed. „Den, der venter at træffe spændende underholdning, vil blive skuffet“, skriver han i forordet, men med urette, så vist som hele rejsen er een spænding.

I „Grønland langs Polhavet“, fortællingen om Anden Thule-ekspedition, er meget af det personlige trængt tilbage til fordel for tilbageblik på tidligere ekspeditioner. Det er stilistisk en svaghed, men betegnende for forfatterens trang til at yde fuld retfærdighed til alle sider. Enhver, som kan møde blot med den ringeste indsats, ønsker han at drage frem, og kun i de tilfælde kommer der en misbilligelse til orde, hvor hans forgængere har udtalt sig nedsættende om Eskimoerne. Personlig kritik giver han aldrig luft, ligeså lidt som man hos ham finder det svageste tilløb til den forlorne form for selvhævdelse, der direkte eller indirekte søger at sætte sig selv i positur på medarbejdernes bekostning. Tværtimod er en fremhæven af kammeraternes arbejde det stadigt klingende ledemotiv i disse værker.

Dette gælder ikke mindst skildringen af Knud Rasmussen's stordåd, den Femte Thule-ekspedition „Fra Grønland til Stillehavet“. Han gør i indledningen ligefrem undskyldning for, at han „på grund af den enhed, der skulde være et populært værks styrke, må ofre alt for mange detaljer, der kunde belyse deres (d. v. s. hans medarbejderes) indsats“; men jeg tror, at ingen af os, der havde

den lykke at arbejde med på denne færd, nogensinde har kunnet føle sig tilsidesat! Med fuld ret er til gengæld Eskimoerne draget frem. Det er dem, der bærer bogen, som derfor også i undertitlen kaldes „rejser og mennesker fra 5. Thule-ekspedition“.

Således leder dette arbejde naturligt over til det sidste afsnit af Knud Rasmussen's forfatterskab, det videnskabelige.

Allerede i „Nye Mennesker“, der ligesom et sprængfærdigt frø gemmer spiren til hele hans senere virke, findes der en række polar-eskimoiske sagn i dansk oversættelse. Siden fulgte det store, desværre ufuldendte tre binds værk „Myter og Sagn fra Grønland“, omhandlende Angmagssalik, Godthaab og Nord-Grønland. Allerede således som disse arbejder foreligger, er meget af stoffet nyt for videnskaben, for Polar-Eskimoernes vedkommende endog det hele; men når man bedømmer disse bøger, må man desuden erindre, at det drejer sig om populære udgaver. Af mange sagn er der kun givet ganske korte uddrag, andre er overhovedet helt forbigået, da rammerne ellers vilde være sprængt. Hertil kommer yderligere det i de allersidste år indsamlede materiale, især fra Frederik VI Kyst, der naturligvis ikke har kunnet tages med. Knud Rasmussen håbede på, at der vilde kunne skaffes udveje for en egentlig videnskabelig udgave på et verdenssprog og fremlæggelse af de originale tekster, der nu indgår i Dansk Folkeminde-Samlings arkiv.

Til de grønlandske myter knytter sig umiddelbart de to bøger „Festens Gave“ og „Snehyttens Sange“. Den sidstnævnte er „en arktisk hilsen til danske digtere“, d. v. s. en samling af de ypperste eskimoiske digte fra Grønland og nordvest-passagen, den første en række æventyr fra Alaska-Eskimoerne. Den tager sit navn efter sagnet om, hvordan ørnen bragte festens hellige gave til menneskene, og over bogen selv er der tindrende fest, parret med ydmyghed. Den var Knud Rasmussen's personlige gave til sine venner på hans egen 50 års fødselsdag. Da bragte ørnen selv festens gave, men således at den dybest set kom ikke fra ham, men fra det folk, der stod hans hjærte nær.

Hans videnskabelige hovedværk er dog de afhandlinger, der optager ikke mindre end tre tykke bind af det store arbejde „Report of the Fifth Thule Expedition“. Deres æmner fremgår med tilstrækkelig tydelighed af titlerne: „Intellectual Culture of the Iglulik Eskimos“; „Observations on the Intellectual Culture of the Caribou Eskimos“; „Iglulik and Caribou Eskimo Texts“; „The Netsilik Eskimos: Social Life and Spiritual Culture“; „Intellectual Culture of the Copper Eskimos“. I disse giver han en dybtgående fremstilling af åndslivet hos de forskellige, central-eskimoiske

stammegrupper, en fremstilling så indtrængende som den overhovedet ikke findes fra nogen andre Eskimoer og fra yderst få naturfolk i det hele taget.

Der gøres her rede for alle de udviklede taburegler, for åndemernes uddannelse og virksomhed, for trylleformularer og amuletter — i hvis væsen han er trængt dybere ind end nogen før ham — og for de forskellige guddomme, især sødyrenes moder, måneemanden og den mærkelige vejrets ånd, der er halvt upersonlig, halvt en slags højeste væsen. Dertil kommer så naturligvis sagnene. Ikke blot findes de indføjjet overalt, hvor de på den ene eller den anden måde kan tjene til at kaste lys over det æmne, som i øjeblikket behandles; men desuden er nogle af de største afsnit udelukkende viet til sagn, dels i oversættelse, dels i originaltekster. De sidste er gengivet i lydskrift med indskudt oversættelse ord for ord. At det her drejer sig om et betydeligt stof også for sprogforskere, vil fremgå deraf, at der af denne art findes 128 tekster fra forskellige stammer: 23 fra Iglulik-, 5 fra Rensdyr-, 50 fra Netsilik- og 50 fra Kobber-Eskimoerne. Hertil kommer så en rig fylde af sange i originaltekst, omfattende ordlister (alene den fra Kobber-Eskimoerne fylder 55 sider), foruden fortegnelser over særlige åndemanerudtryk o. s. v. Ja, selv i den almindelige fremstilling er mange gange særlig karakteristiske udtalelser af Eskimoerne gengivet i deres eget sprog.

Yderligere er der en række uvurderlige oplysninger om social og materiel kultur, kort sagt en så overvældende stofmængde, at det her er umuligt at gå i enkeltheder. Kun eet skal endnu nævnes: ligeså uundværlige disse arbejder er for enhver, der giver sig af med eskimoisk kultur- og sprogforskning, lige så uundværlige vil de også være for alle, der har interesse af primitivt sjæleliv. Knud Rasmussen har forstået at tegne en række profiler af eskimoiske mænd og kvinder, så de står lyslevende for os: Ivaluarjuk, den hvidskæggede sagnfortæller; hans elskelige gamle svigerinde Orulo; skeptikeren Oqûtaq; den vege, let bevægelige åndemaner Anarqâq, hvis hysteriske hallucinationer gav sig kunstnerisk udslag i en række fantastiske åndetegninger; Igjugârjuk inde fra de store tundraer, ligeledes åndemaner, men en mærkelig magtfuld skikkelse, drabsmand i stor stil og stammens høvding således kunde der blives ved.

Ofte genfortælles disse menneskers livshistorie med deres egne ord, og mange småtringer kaster et skarpt strejflys ind i det primitive sindst inderste kroge. Det påstås undertiden, at naturfolk mangler evnen til logisk tænkning. Eskimoerne kan imidlertid ud-

mærket godt fremstille en logisk tankerække inden for de grænser, deres viden nu engang trækker. Noget helt andet er deres lettroenhed over for, hvad andre fortæller: de vil nødigt antage, at deres medmennesker farer med usandhed, og deres hele forestillingskres tillader dem at gå betydelig videre i denne retning, end vi kan gøre. Og noget andet er også, at de, hvor det gælder de gamle overleveringer, aldeles ikke bryder sig om inkonsekvenserne. Dette skyldes ingenlunde manglende logik. Da Knud Rasmussen foreholdt gamle Orulo forskellige selvmodsigelser i sagnene, forstod hun det udmærket godt og kunde selv føje flere eksempler til; men hun fortsatte rigtignok også: „Du vil altid have mening i disse overnaturlige ting; men det bekymrer vi os ikke om. Vi er tilfredse med ikke at forstå.“

Enhver vil da kunne fatte omfanget af Knud Rasmussen's værker om disse Eskimoer, og så må det ikke glemmes, at hele dette stof ikke blot er aldeles nyt for videnskaben, men også i løbet af ganske få år, om ikke allerede nu, vil være umuligt at fremskaffe. Med rette tildelte derfor både Københavns universitet og det skotske Saint Andrews universitet ham den højeste, videnskabelige udmærkelse, graden som æresdoktor, og dybt vil man savne de tilsvarende værker om Mackenzie- og Alaska-Eskimoerne, som han aldrig nåede at få udgivet.

Nogen komparativ behandling er ikke blevet materialet til del, og heri har Knud Rasmussen handlet rigtigt. Han gjorde det, som ingen anden kunde gøre, nemlig indsamle dette uhyre stof, ordne det og lægge det til rette. Materialet er jo den første betingelse for videnskabeligt arbejde, og dets fremskaffelse er tidobbelt vigtig her, hvor der hvert år gå noget til grunde. Materialet er tillige sandheden, det som består evigt, når først det er bragt til veje. Bearbejdelsen kan da altid følge, og vi videnskabsmænd veed desuden alt for vel, at *dens* resultater sjældent er uforgængelige.

Den afgrænsning, som Knud Rasmussen således selv foretog, var en kraftbesparelse, men skyldtes ingenlunde snæversyn. Sammenhængen mellem Eskimoerne indbyrdes og mellem dem og andre folkeslag stod tværtimod altid for hans blik. Derfor var det, han for nogle år siden i afhandlingen „Eskimos and Stone-Age Peoples“ udkastede sin plan til et vældigt, internationalt samarbejde, som skulde bidrage til at klare spørgsmålene om polarfolkenes kulturhistorie. Med udgangspunkt i de ofte fremdragne ligheder mellem palæolitisk og eskimoisk kultur slog han til lyd for „at samle såvel troende som tvivlere hele verden over til et samarbejde“, hvis opgave i korthed var en systematisk udforskning af de nordlige folke-

slag med særligt henblik på deres forhold til palæolitisk kultur. „Jeg er klar over,“ skriver han, „at en opgave som denne ikke lader sig realisere i en håndvending“; men, tilføjer han, det er naturligt, at initiativet til en international stenaldersundersøgelse kommer fra Danmark, hvor arkæologien har så store traditioner, og hvor grundlaget til det videnskabelige studium af Eskimoerne blev lagt. Og intet vilde have glædet ham mere, end hvis denne plan engang kunde blive til virkelighed, for den havde ikke sin rod i fantasier eller forudfattede meninger, men i det, som for ham stod som det vigtigste i øjeblikket: fremskaffelse af materiale.

Under samme synsvinkel må man også se hans altid varme kærlighed til Nationalmuseet, en kærlighed der slog ud i flamme, da museets ombygning og den store landsindsamling stod på dagsordenen. Også til museet skaffede han nyt materiale, både indirekte og i klingende mønt som ved indsamlingen og direkte ved sagerne fra sine egne ekspeditioner. Fra sine første rejser i Grønland og lige til det sidste har han bidraget til dets forøgelse, ikke mindst naturligvis ved sager fra Thule Distriktet. Femte Thule-ekspeditions samlinger, som tæller henved 15,000 genstande af etnografisk og arkæologisk art, betød en kolossal tilvækst, som altid vil gøre København til et verdenscentrum for Eskimo-forskningen. Der er her praktisk talt fuldstændige, etnografiske samlinger fra Iglulik-, Rensdyr-, Netsilik- og Kobber-Eskimoerne foruden mindre omfattende, men dog særdeles betydelige samlinger fra Labrador Halvøens vestkyst, Mackenzie Deltaet, det nordlige Alaska og Nuniwak Island. Hertil slutter sig et umådelig stort, arkæologisk udbytte, først og fremmest fra gravningerne ved Ponds Inlet, Repulse Bay, på Southampton Island og King William Island, men desuden fra adskillige andre steder helt over til Kap Dezhnev i Sibirien.

Og ikke nok med det: for at skabe den rette baggrund for Eskimo-kulturen skænkede han desuden med rund hånd store samlinger fra forskellige sibirske polarfolk (Giljaker, Jakuter og Samojeder) og bidrog væsentlig til anskaffelsen af en samling fra Naskapi-Indianerne i Labrador, som der ikke er mage til i Evropa. Hvad han har betydet for Nationalmuseet fremgår tydeligere end alt andet deraf, at der til hans gaver er planlagt ikke mindre end *ti* sale i dets nye bygning.

Heller ikke må det glemmes, at også andre danske museer har nydt godt af hans gavmildhed, idet alle resultaterne af de geologiske, botaniske og zoologiske indsamlinger på hans ekspeditioner er gået til de forskellige, naturhistoriske museer i København. Mest berømt er uden tvivl den store meteorit på over 4,4 tons, som han

fandt ved Kap York i 1913 og ti år senere under de største besværligheder lod føre hertil.

— — —

Grønlænderen og Danskeren forenedes i Knud Rasmussen til det store, rige menneske. Varmere og følsommere hjerte end hans har aldrig banket. Han var sine venners mest trofaste og uegennyttige ven, altid rede til at hjælpe med råd og dåd, forrest i arbejdet og forrest i fest. Ingen forstod som han at skabe glæde om sig, og ingen kunde som han lade sig rive med af noget, der var stort og skønt. Det gælder om ham, hvad der står i en lille åndemanerwise oppe fra Iglulik, som han selv har oversat:

Det store hav har bragt mig i bevægelse,
har sat mig i drift,
bevæger mig som alger i en elv.
Himmelhvælvet og det vældige vejr bevæger mig,
bevæger mit indre,
har revet mig med,
så jeg skælver af glæde.

Han havde den lykke at leve i en tid, hvis poetiske videnskab — som Vilhelm Andersen engang har sagt det — er geografien, mens den før var botanikken, og han var selv med til at skabe denne tid. Den indre spænding, som fremkaldtes ved, at han så at sige favnede fra stenalderen til flyvemaskinernes og radioens tidsalder, gjorde ham ikke rodløs, men fortættedes til en ild, som skabte kunstneren. Grønlænderen og Danskeren bliver i hans skikkelse til *Grønlands-Danskeren*, der står som et flammende tegn for bægge folk, og forskeren og kunstneren forenes i *helten*, der udløser folkets drømme — helten, for hvem alle døre springer op og alle hjerter åbner sig.
